

Boda István: Tétova Ikaruszok

Boda István versírása pályája kezdetétől a költészet határvidékén mozog. Nem műfaji értelemben, hanem a minőség értelmében. Legnagyobb dilemmája ma is az, hogy lírája képes-e költészetté válni a szó minőséget jelző értelmében, vagy megmarad műkedvelő verselgetésnek.

Természetesen az olvasó, a kritikus szemszögéből értendő e kérdés, a költő akár a legvégletebb módon is gondolkodhat önnön képességeiről, költői szerepéről, ez már inkább önismeretét minősíti. Nincs persze következmények nélkül költészete alakítására vonatkozóan sem. A *Tétova Ikaruszok* Pákolitz Istvánnal és Petrovác Istvánnal közös jelentkezése (*Három költő*, 1955) óta harmadik önálló kötete Bodának. Már előző könyvében (*Mint a vándorló madarak*, 1966) feltűnő volt költői egyéniségének indokolatlan felnagyítása. Ez a megnövelt szerepigény új kötetének fűlszövegén is megnyilatkozik. Negatív formában, a méltó költői sors hiányát panaszolva. Egy útfélre szorított költői sors mítosza formálódik itt: Boda, úgy tűnik, indokolatlannak látja, hogy alkotói fogyatékoságaira vezesse vissza a nagy teljesítmény elmaradását, a pálya alacsony ívét. Kézenfekvőbb megoldás számára, hogy a körülmények a felelősek: a kedvezőtlen „esélyek”, „az irodalom fősodratól” való távolság, s az ily módon vétképp érthetetlen, méltánytalan kirekesztettség, a „csékély” közlési lehetőség. Sőt, óvatosan még a jövő elégtételében is bízik. Mondván, hogy hosszú távon azért „a költészet önmagában hordja esélyeit”.

Boda István faluról érkezett elsőgenerációs értelmiségi. A paraszti élet ma is meghatározó élményként van jelen költészetében. A szülők alakjának megjelenítése, a gyermekkor és a pusztuló, hagyományos paraszti élet felidézése elválaszthatatlanul együtt él a műtsírató egyetemes nosztalgia részeként. Egyik legfontosabb ihlető forrása a hűség megvallása ehhez a világhoz. A törekvés azonban disszonáns felhangokat kap. Érdemes ismét idéznünk a fűlszövegről: „Ötvenéves koromban kezdtem megérteni, hogy máig megőrzött tájszólásom nemcsak konzervatívizmus. A kötődés egyetlen és lehetséges mentőöve.” A tájszólás megőrzésében látni a kötődés egyetlen és lehetséges mentőövét, nem éppen szemléleti tágasságról, gondolkodói érettségről bizonyosságot tevő szavak, de mindenképpen jellemzőek. Jelentéktelen probléma lenne, hogy tájszólásban beszél Boda, sokkal nagyobb gond, hogy szemlélete is tájszólásos. A kötődés kinyilvánítását nem értékelhetjük egyértelműen a vállalás pozitív tartalmú gesztusaként. Úgy tűnik, a hűség hangoztatása inkább azt a lélektani situációt hivatott megteremteni, amelyben az élet tágasabb színterein elszenvedett kudarcokat otthonos biztonságával kompenzálhatja ez a világ. „Becsapott dallal a számon, / hátat fordítva már a világnak”; „bandukolva a tépett-remények dac-sugarában, / a lélek csakazértis / itt lel már menedéket” (*Ithakai délutánok, Ház az országúton*). „Hazád, mindened, csak ez a világ”, „az akácos mennyország” (*Még visszaintettem, Ithakai délutánok*).

A költői vállalás nem perspektívát nyit erre a világra, hanem inkább saját — az önkorlátozás eredményeként — szűkre vont szemhatárához rendeli hozzá, hogy otthonosan érezhesse magát benne, s csak ilyen mivoltában egyetemesíti. De az ily módon felfogott hűség is könnyen hitelet vesztí. Nem kell ahhoz a kaszálás-kapálás tudományában sem jártasnak lenni, hogy furcsállja az olvasó, ha egy öreg parasztember portréjában ilyen sorral találkozik: „Kapát, kaszát vagy százat elnyűt” (*Nyugdíjban*). Nehéz elképzelni ezt a teljesítményt, bármennyire dolgos is Boda hőse, sőt annál nehezebb, hiszen a kiváló munkás tudvalevőleg gondosan bánik szerszámjaival. A szövegösszefüggésből pedig egyértelmű, humoros túlzásról sem lehet szó. Meglehetősen nehéz a kritikusnak eszményi tárgyilagosságát megőriznie, s érveléssé fegyelmeznie a feltörő elemi indulatokat Boda némelyik versének olvastán. Az almanachlira klasszikus hagyományaira emlékeztető kifejezések: „Könnyet csorog léleknyi arca”, „Bágyadtan virágzik a tájon / a gerle-sírás” társulnak az emlékkönyvköltészet

örökéletű nosztalgiájával: „A gyermekség gerléi elrepültek / és lehulltak a fecskék szárnyai.” (*Lassan a dülök, Ithakai délutánok, Télvégi utazás*). Az ilyen jellegű példák többek között arra világítanak rá, hogy olykor a minimális önkontrollt is nélkülöző Boda versírása. Keveset mondunk e költészet jellegéről, ha a konzervatív líra-eszmény képviselőjének nevezzük Bodát. A hagyományos realista költészet sablonjával nosztalgikus szemlélethez társít konvencionális bölcsességet. A túlságosan könnyen nyugvópontra jutó gondolkodás, az egyszerűsítő alkotói szemlélet jellegzetes megnyilvánulása például a *Volt egy nemzedék*. Az egyéni és nemzedéki felelősség következetes átgondolása helyett a társadalmi cselekvést vállalók mindenkori önfelmentését hozza a vers, a „Tapsolt, tagadott, hevült, fázott, / így volt, ilyen volt, istenem” könnyes nosztalgiájába oldva a kérdést.

Legtermészetesebb módon a portrék, illetve a rövidebb, hangulatot kifejező versek élnek abban a formai egyszerűségben, igénytelenségben, amely Boda költészetét jellemzi (*Az elmúlásig, Parasztmúzeum, Égi meghívó*). Ha érzelemmozgást próbál megjeleníteni, vagy a gondolatközlés kitudtetett alkalmává változtatja a verset, szembetűnő az alakítás erőtlensége: érzelmi sztereotípiákhoz, közhelyes gondolatokhoz társulnak kifejezési sémák.

Boda előző kötete még végtelenebben egyszerűsítő, idillikus szemléletben fogant, de akkori törekvéseihez jobban illeszkedtek költői eszközei. A *Mint a vándorló madarakban* nem annyira a kifejezés zavarai voltak feltűnőek, inkább a szemlélet felől lehetett megközelíteni a teljesítményt. Végző soron új kötetében is a legátfogóbb kérdésekre: a szemléletre, a költői világképre, a gondolkodói-művészi érettség kérdésére vezethetők vissza a problémák. Ugyanakkor itt szembetűnőbbek a megformálás fogyatékosai. Az elfogadható versek és jó versrészletek szomszédságában látványosabbak a hibák.

Egyértelműen nyereség azonban, hogy felhagyott a politikus témáknak — az ötvenes évek naiv lelkesültségét felidéző — megverselésével, ami az előző kötetében még jelentős szerephez jutott. A *Tétova Ikaruszokban* bizonyos hangváltással is próbálkozik Boda. A humor, az irónia alkalmazási kísérlete azonban — az elért eredmények szerint — inkább csak a kötet nosztalgikus egységét lazítja fel, s új oldalról világít rá a versalakítás fogyatékosaira (*Az illatok nyelvén, Napraforgó*).

A *Tétova Ikaruszok* hetvennyolc alkotása között körülbelül harminc-harmincöt minősíthető egyértelműen versnek: nincs bennük képzavar, értelemzavar, egyeztetési vétség, kevésbé szembetűnő a kifejezések keresettsége. Többségében azonban ezekre is érvényesek a szemléleti egyszerűsítéssel, formai igénytelenséggel, a kifejezőkészlet erőtlenségével kapcsolatosan mondottak. A kötet jellemzéséül felsorolt tények, azt hiszem elégséges alapul szolgálnak ahhoz a véleményhez, hogy ebben az állapotában nem lett volna szabad megjelentetni ezt a versgyűjteményt. (*Szépirodalmi.*)

ELEK ISTVÁN